

<https://mvinfo.hr/clanak/ubrzavamo-li-prema-divnom-novom-svijetu-ili-smo-vec-odavno-tamo>

TEMA • Piše: MARIJA OTT FRANOLIĆ • 23.12.2020.

- BRAVE NEW WORLD

ALDOUS HUXLEY

Ubrzavamo li prema Divnom novom svijetu ili smo već odavno tamo?

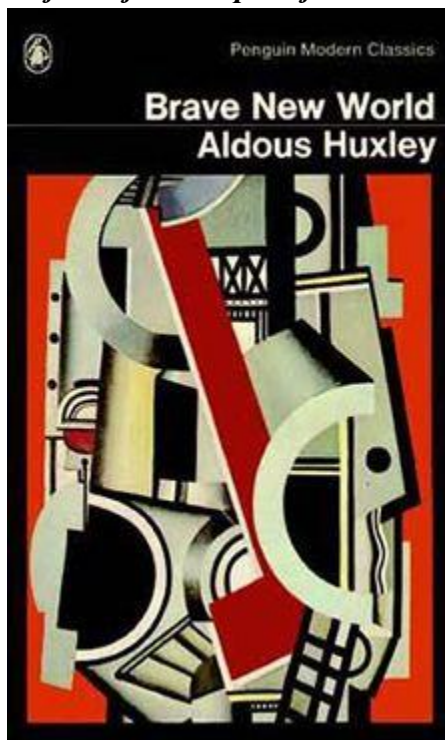

Pri davnom čitanju *Divnog novog svijeta* Aldousa Huxleyja (tad je još bio *Vrli!*), nisam bila oduševljena. Činio mi se neuvjerljivim, više mi se sviđala **1984. Georgea Orwella**. Međutim, nedavno sam se vratila ovom Huxleyjevom romanu iz 1932. i njegova me relevantnost zatekla. Za razliku od **Orwellove** distopije sa stanjem trajnog rata, straha i destrukcije, stanovnici Huxleyjeva romana su površni potrošači, toliko zabavljeni ispraznim sadržajima da se nikad ne bave sobom. U romanu *1984*, jezik se sužava kako bi bilo teže suvislo misliti, što znači da je razmišljanje još uvijek realna i opasna mogućnost. U *Divnom novom svijetu* mogućnost individualnog mišljenja više ni ne postoji!

U današnjem ekstrovertiranom, nabrijanom društvu lažnih spektakala, degradiranih vrijednosti i surovog materijalizma, u kojem često spominjemo sreću ali malo kad je osjetimo, u kojem se individualizam svodi na glasno i sebično japajakanje bez ikakve moralne odgovornosti, u situaciji materijalnog i tehnološkog progressa u kojem cvjeta anti-intelektualizam, u kojem su

ideali prognani a psihičko je zdravlje krhko, u društvu koje je **Margaret Atwood** nazvala *trivijalnim, nacerenim i potrošačkim* – **Huxleyja** treba čitati kao upozorenje. Ubrzavamo li prema Divnom novom svijetu ili smo već odavno tamo?

Prije su ljudi bili prisiljeni imati osjećaje

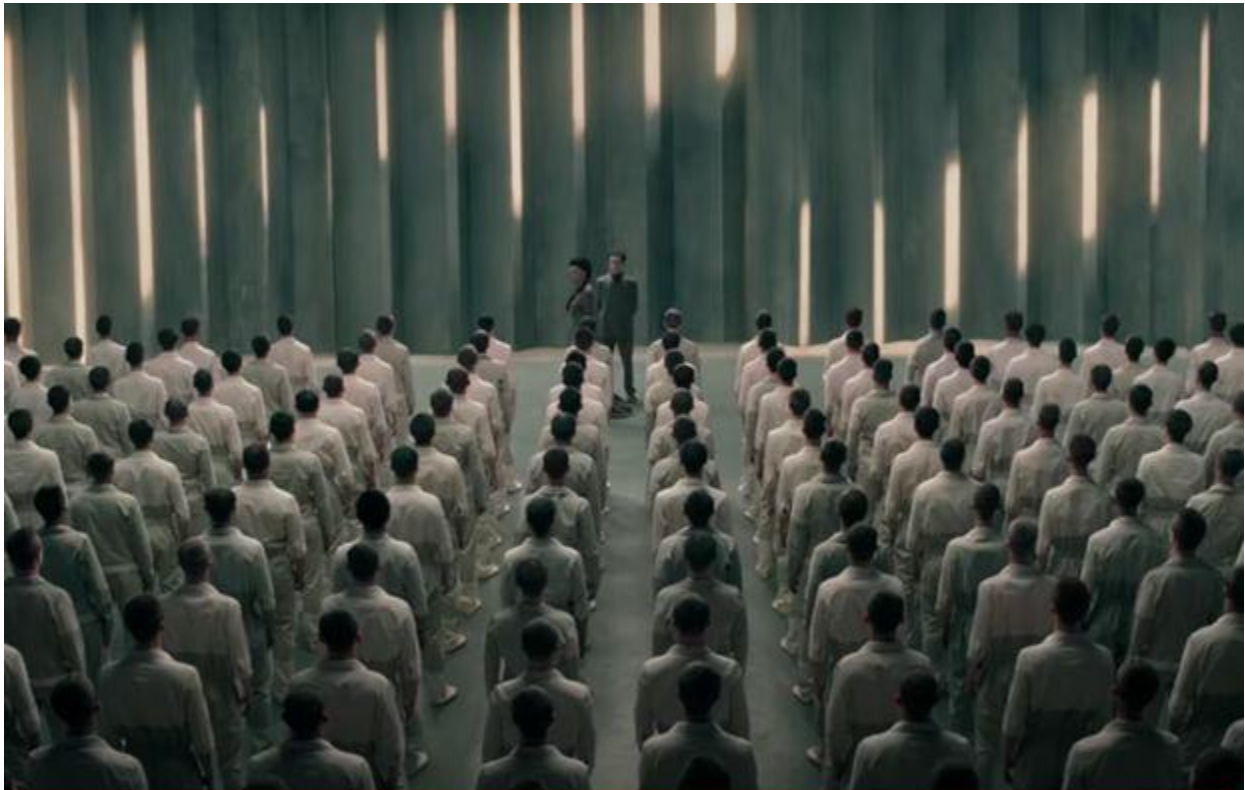
Divni novi svijet (Lumen izdavaštvo, 2018., prev. **Stanislav Vidmar**) odvija se u dalekoj budućnosti, u savršeno uređenoj autokratskoj Svjetskoj Državi. Građani su genetski modificirani – iz inkubatora izlaze *standardizirani ljudi; skupine istoliki* (16). Izlivene jedinke u startu pripadaju određenoj kasti, najviše su rangirane Alfe (budući intelektualci ili upravitelji), a najniže Epsilon koji će raditi glupe poslove pa im inteligencija nije potrebna. Hipnopedijom im se u snu usađuju kratke osnove seksualnog odgoja i kastinske svijesti: *bolje staro baciti nego popravljati, volim kupovati nova odijela...* Cilj je da zavole svoju neizbježnu društvenu sudbinu. Delta djeca podvrgnuta su elektrošokovima dok pokušavaju dotaknuti knjige ili cvijeće i uskoro im se više instinktivno ne približavaju, jer *što čovjek sjedini, priroda je nemoćna rastaviti* (25). Knjige su opasne jer potiču na samoću i mišljenje, a cvijeće – jer je uživanje u prirodi nepotrebno i besplatno.

Sve je sterilno, utilitarno i užurbano, život je ugodan, nema bolesti, emocija, boli, patnje ni prisile. Zabava i potrošaštvo cvjetaju, sve aktivnosti su kolektivne, a seksualni promiskuitet poželjan. Seksualnost je odvojena od emocija i intime, u skladu s krilaticom *svatko pripada svima*. Potpunim seksualnim zadovoljenjem društvo se riješilo frustracija, pa nema potrebe ni za emocijama. Djeci objašnjavaju da su ljudi iz predmodernog doba zbog monogamije i seksualnog ustezanja bili *ludi, bijedni i zli. Njihov svijet nije im dopuštao olako prihvaćanje stvari, nije im*

*dopuštao da budu zdravi, kreposni, sretni (...) bili su prisiljeni imati snažne osjećaje. A s tako snažnim osjećajima (štoviše, snažnim osjećajima osamljenosti i beznadne samoće) kako bi i mogli biti stabilni? U to doba dom je bio smrdljiv od emocija (39-40). Krilatica svatko pripada svima bolno podsjeća na plodno tlo za fašizam – situaciju u kojoj je bilo važno prekinuti osobne veze i ljude ostaviti izoliranima, o čemu je pisala **Hannah Arendt**.*

Ako stanovnici Svjetske Države ipak osjete nepoželjnu emociju, tu je *soma*, droga koja ih čini sretnima i otupljuje ih, nudeći im „praznik od stvarnosti“, pa veselo cvrkuću: *bolje gram nego sram*. Soma je sredstvo protiv razmišljanja i mogućnosti pobune, a intenzivira i osjetila pa ljudi postaju podložniji sveprisutnim medijskim porukama. **Marx** je govorio da je religija opijum za narod, a **Huxley** se bojavao obrnutog, da će droga postati religija. Na jednom je predavanju 1961. izjavio: *Iduća generacija ili ona poslije nje pomoću lijekova će zavoljeti svoju podčinjenost, bit će to diktatura bez suza, neka vrsta bezbolnog koncentracijskog logora za čitava društva, ljudima će se stvarno oduzeti slobode, ali oni će u tome uživati jer će im propaganda i ispiranje mozga, ili ispiranje mozga u sprezi s lijekovima, potpuno oduzeti želju za pobunom. I to će biti konačna revolucija.*

Kad pojedinac nešto osjeti, društvu krah zaprijeti

Scena iz serije *Brave new world*, 2020. Mogućnost mišljenja, otpora i bilo kakve natruhe individualizma u Divnom novom svijetu, osim some, priječe zajednički sportovi, igre, kolektivno pjevanje, konstantna buka i površna zabava.

Kolektivitet je progutao pojedinca, svi su stalno zajedno, ali pojedinci su bezosjećajni i atomizirani pa pravo zajedništvo ne postoji. Divno je novo društvo lukavo iskoristilo čovjekovu potrebu za plitkim užicima, ali i osjećajem sigurnosti i ukorijenjenosti, jer pitanja su nelagodna i ometaju nas u posvemašnjoj bezbrižnosti. Navikavanje na poslušnost autoritetima počinje od djetinjstva: kad učenici slušaju predavanje o funkcioniranju Centra za izlijevanje embrija, na njih prelazi upraviteljev entuzijazam, dive mu se: *Glas mu je ječao poput trube. Dok su ga slušali, osjećali su da rastu, da ih nešto grije* (39). Odricanje od odgovornosti vodi u daljnju slijepu sljedbu koja traži nove autoritete.

Vrli novi svijet napisan je pod utjecajem Prvog svjetskog rata, rastućeg nacizma i komunizma, ali osobito industrijaliziranog društva. Dehumanizacija kao posljedica automatiziranih uvjeta rada užasavala je Huxleyja. Smatrao je da društvo proizvodi previše neukih ljudi i da postoji velika mogućnost da će oni izabrati diktatore, zato je ovaj roman i upozorenje da slobodni svijet može skliznuti u totalitarizam. **Charlieja Chaplina** slična su razmišljanja navela da 1936. snimi film *Moderna vremena*. No *Divni novi svijet* je i posljedica autorova posjeta SAD-u gdje su ga šokirali potrošaštvo, hedonizam i psihologija mase. Bio je upoznat i s istraživanjima psihologa **B. F. Skinnera** koji je dokazao da je dugoročno odgoj štakora učinkovitiji kad se željena ponašanja nagrađuju, jer kažnjavanje djeluje kratkoročno – nakon kazni štakori će se vratiti prijestupu, a nagrađivanje i trajno zadovoljstvo potiču njihovu pasivnost.

U neprevedenoj knjizi *Brave New World Revisited* (*Naknadni pogled na Divni novi svijet*) iz 1958. koju je Huxley napisao nakon što je Drugi svjetski rat ostvario neka njegova predviđanja iz romana, objašnjava da ga je zanimalo kako društvo može uvjeriti građane da vole svoje robovanje. Onog trena kad svoju slobodu zamijene jeftinim užicima i ugodom, pojedinci gube mogućnost da prepoznaju svoje porobljavanje i da se iz njega izvuku. Žrtve medijskih i psiholoških manipulacija vjeruju da su slobodne, a njihovu neslobodu eventualno uočavaju drugi. To se dobro vidi na primjeru glavnih likova romana.

Glavna ženska junakinja Lenina potpuno je ukorijenjena u Svjetsku Državu, u njezinom svijetu nema dilema, sve je „normalno“. Zato je zanimljiv njezin susret s Bernardom Marxom, alfa-plus psihologom koji se nije posve uklopio jer je malo nižeg rasta i to ga čini nesigurnim, autsajderom svjesnim sebe. Odličan primjer za argument **Paola Virna** koji u *Gramatici mnoštva* (Naklada Jesenski i Turk, 2004., prev. **Jasna Jakšić**) spominje da pojedinci koji su iz bilo kojeg razloga nepripadni moraju stalno razmišljati kako bi se spasili od nepredvidivosti. U svijetu lišenom emocija i autohtonih doživljaja Bernard Marx je romantičan, danas bi se reklo staromodan, želi gledati valove u tišini, a Lenina je navikla na konstantnu buku. Šokiraju je njegovi prijedlozi da budu sami i razgovaraju, jer što čovjek uopće može raditi kad je sam – osim spavati? Na njegove želje da upozna strast i osjeti nešto duboko, ona uzvraća naučenom formulom: *kad pojedinac nešto osjeti, društvu krah zaprijeti* (74). Taj odnos suptilnosti i nesuptilnosti, nesigurnosti i uvjerenosti, razmišljanja i poslušnosti, osobnosti i konformizma, pojačat će se nakon što je Marx

odvede u posjet rezervatu u kojem „divljaci“ još žive u skladu s prirodom. Lenina će se suočiti s gadnim, opasnim i smrdljivim svijetom u kojem još postoje majke, rađanje, bolesti i smrt, u kojem mora hodati pješice, a zaboravila je i somu! Tu će upoznati Johna Divljaka, rođenog i odraslog u rezervatu.

John Divljak je potpuna suprotnost Divnom novom svijetu – ne može se pomiriti s njegovom sterilnošću. John čita **Shakespeare**a, žudi za umjetnošću, ljepotom, emocijama, autohtonim doživljajima, želi povratak starog svijeta – prljavštinu, bolest, slobodnu volju, strah – jer ga ovaj novi čini praznim. Njegova razmišljanja ukazuju na zanimljiv paradoks: stanovnici Svjetske Države ponašaju se nagoniskije od njega: ne treba im uvod u seksualne odnose dok on razmišlja o romantičnoj ljubavi, život im se svodi na zadovoljavanje primarnih potreba, a ravnodušni su i prema nepravdama i smrti koje njega pogađaju. Lik Johna Divljaka otvara i pitanje odnosa slobode i sreće. U svijetu u kojem je stabilnost ostvarena i svi su bezbrižni, ali zapravo nitko nije istinski sretan, ljudi prestaju sreći i stremiti. **Sara Ahmed** u knjizi *Obećanje sreće (The promise of happiness, 2010.)* drži da je tiranija sreće zapravo oblik društvene kontrole i da nemamo pravo biti nesretni kad nesreća nije u modi. Takvom praznom obliku sreće koji nema veze s pravim zadovoljstvima John će se očajno suprotstaviti i zavapiti *ovdje ništa dovoljno ne vrijedi* čime podcrtava osnovnu **Huxleyevu** misao: u svijetu gdje je sve dostupno, stvari gube na važnosti.

A danas? Nasmrt se zabavljamo

Charlie Chaplin, Moderna vremena, 1936.

I danas su djeca predodređena sredinom i vrijednostima svojih roditelja. Više klase djeci u startu pružaju veće mogućnosti, mnogima nedostupne i nenadoknadive. Osim toga, uporno gradimo svijet u kojemu možemo bježati od sebe, i to počinje od de-individualiziranog obrazovnog sustava koji se iz generacije u generaciju trudi proizvoditi *skupine istoliki*. Učenici štrebetaju podatke za standardizirane testove, pa i oni s najboljim ocjenama mogu ostati neobrazovani i emocionalno nezreli. Nismo zabranili ni knjige, ni povijest, ni religiju, no iz njih se nastoji iscijediti sve što bi bilo intelektualno i poticajno. Povijest se učenicima prikazuje kao niz nepovezanih godina i činjenica, vjerski odgoj kruto nameće svoje dogme, a književnost se čita kako bi se upoznao s tradicijom, saznalo što je važno i što bi nam se trebalo sviđati, a ne da bi se upoznao sebe i svijet oko sebe. Djecu se školuje za profesiju, bez priprema za empatični i ispunjeni život. Ni u pandemiji se nije puno promijenilo: mladi ljudi su pod stresom, svjesni anksioznosti roditelja, pa ipak im škola – umjesto projekata za jačanje samopouzdanja i propitkivanje strahova – nudi već ustaljeni program.

Bježimo od autohtonih odnosa i emocija, eksplodirala je potražnja za lijekovima za smirenje. I nije čudo, jer većina ljudi radi otuđene poslove koje osjećaju besmislenima, melju ih svakodnevice i golo preživljavanje. Malo slobodnog vremena gubimo na površne zabave, reklame nam ispiru mozgovu kratkim i pamtljivim porukama poput hipnopedije, bježimo u drogu i alkohol, a doživljaje nam cjepkaju konstantni šumovi i buka. U knjizi *Brave new world revisited* **Huxley** spominje da je dugo prevladavalo mišljenje da se mediji mogu koristiti u dobre i loše svrhe – ako se dobrohotno koriste, postaju presudni za preživljavanje demokracije, a ako se njima manipulira, mogu postati najmoćnije oružje diktature. Međutim po njegovom je mišljenju to naivno, poput uvjerenja **Thomasa Jeffersona** da će sve biti dobro kad svi budu pismeni i kad budu imali pristup informacijama. Takve simplificirane tvrdnje zaustavljaju se na mišljenju da je propaganda isključivo istinita ili lažna, a zanemaruju čovjekovu beskrajnu potrebu za distrakcijama i zabavom, upravo „praznikom od stvarnosti“ koju stanovnicima Divnog novog svijeta nudi soma. Tko zna što bi **Huxley** (koji je umro 1963.) rekao da zna da danas glavni izvor distrakcija nosimo sa sobom u džepu i ne uspijevamo se od njega odvojiti, pa s još većom ježom možemo parafrazirati naslov **Neila Postmana** iz 1985. reći da se nasmrt zabavljamo (*Amusing ourselves to death*).

Vrijeme je za preuzimanje odgovornosti

Ukoliko ustvrdimo da živimo uglavnom infantilno, neodgovorno, prepuštajući drugima da umjesto nas razmišljaju, zapravo je riječ o *samoskrivljenoj nezrelosti* o kojoj je **Kant** pisao već krajem 18. st. Za njega je nezrelost čovjekova nesposobnost da se samostalno služi svojim razumom. A *samoskrivljena* je kad se ne radi o nedostatku razuma nego o nedostatku hrabrosti da se razumom služimo bez autoriteta (prvenstveno misli na Boga). Čovjek bi po **Kantu** morao biti dovoljno hrabar da se osloni na samoga sebe, da preuzme odgovornost za svoja djela i spoznaje, jer samo tako može postati svjestan svoje slobode i riješiti se slijepe pokornosti autoritetima.

Društvo treba stabilnost, individualci trebaju slobodu, no uvijek je riječ o *odnosu*. Huxley je bio svjestan da su diktatori i mnogi znanstvenici skloni ljudima oduzimati pravo na individualnost i razlike kako bi njima mogli lakše manipulirati. Znao je također da su, unatoč često nasilnom društvenom konformiranju, za promjene u društvu zaslužni individualci. No 'individualizam' u posljednje vrijeme previše podsjeća na surovu inačicu toga pojma, na nešto što bismo mogli nazvati fetišiziranom individualnošću koja se poziva samo na *slobodu za*, bez spremnosti za preuzimanje obveza i moralne odgovornosti koje sloboda sa sobom nosi. Čovjek sve treba promatrati sa skepsom, pa i građanska je pobuna ponekad nužna, no sloboda bez odgovornosti može biti opasna, pomalo podsjeća na djecu koja se u trgovini bacaju po podu jer nisu dobila čokoladu – a to postaje aktualno u pandemiji u kojoj se sve više čini da vrijedi ona **Goetheova** da *svatko čuje ono što razumije*. Nedostatak suosjećanja i infantilna sebičnost

odvojena od odgovornosti i pravoga znanja nemaju ništa zajedničko sa itekako potrebnim humanističkim razvojem slobodnog mislećeg pojedinca koji shvaća svoje mjesto u zajednici.

Roman *Divni novi svijet* propitkuje kako znanstveni i tehnološki napredak djeluju na pojedince. Huxley je bio kritički nastrojen prema modernističkoj vjeri u napredak, no iz njegovih je eseja jasno da je umjetnost i znanost smatrao „humanističkim pozivima”. Mislio je da znanost može potvrditi intuicije umjetnika, te da su i umjetnost i znanost potrebni za potpuni odgovor na pitanje što je čovjek. Danas u antropocenu realna je dilema kako spriječiti da znanost i tehnološki razvoj ne unište stanovnike Zemlje. Uz prirodne probleme i društvene paradokse – od zagađenja, izumiranja životinjskih vrsta, klimatskih promjena, porasta stanovništva, sve do post-istine i krize zajedništva – logično je da se pitamo treba li pojmu napretka neko ograničenje?

Divni novi svijet ne nudi totalno loš, već samo *limitiran* život – usmjeren samo na poboljšanje izvanjskih uvjeta života, zanemarujući ljudske duhovne i intelektualne potrebe. U Svjetskoj Državi nema boli, rata, neugode, starenja niti smrti. Je li to utopija (prikaz boljeg svijeta) ili je prikaz goreg svijeta – distopija o nekim umjetnim ljudima, ispražnjenim od pravih sadržaja, robovima užitaka i tehnologija? Svatko se može odlučiti kako želi čitati taj roman, a njegova je neodredivost upravo i njegova najveća snaga. **Huxley** suprotstavlja nezdrav život u Svjetskoj Državi „prirodnom“ životu u selu i ne navija ni za jednu od tih mogućnosti. Pokazuje da nema boljeg svijeta, da su fiksna uvjerenja opasna i da sve treba propitkivati, tjerajući nas da odbacimo predrasude i prestanemo biti pasivni. Osim toga, proglasimo li neki svijet *najboljim od mogućih svjetova*, ukinuli smo mogućnost nadanja nečim boljem, a to je tužno i opasno.

Danas treba čitati *Divni novi svijet* i pitati se navikavamo li se na zadane društvene uvjete koji nas čine korisnima i pasivnima u kolektivu atomiziranih jedinki – pristajemo li dakle na *diktaturu bez suza*? Ili se trudimo osloboditi se zadanih uvjeta i aktivno ih mijenjati, za druge i za sebe? Došlo je vrijeme da prestanemo biti veselo neprisutni robovi ekrana i zatupljujućih sadržaja, da postanemo zreli, empatični pojedinci, spremni za kolektivne akcije i zajedničko nadanje, da znanjem i trudom sačuvamo svoju slobodu, a time i samu srž svoje ljudskosti.